

Received: 12 สิงหาคม 2025

Revised: 19 สิงหาคม 2025

Accepted: 20 สิงหาคม 2025

แนวทางการพัฒนาอาชีพหมอลำกลอนและหมอแคนอย่างยั่งยืน
Sustainable career development approaches for Mor Lam Khlon
and Mor Khaen performers

ชัยชิต พันชุกกลาง

Chaichit Panchooklang

สภาวัฒนธรรมตำบลชวาว

Cultural Council of Khwao Subdistrict, Thailand

E-mail: chaychitphanchuklang@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบันของหมอลำกลอนและหมอแคน 2)ศึกษาค้นหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายหมอลำกลอนและหมอแคน 3)หาแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาหมอลำกลอนและหมอแคนให้มีอาชีพอย่างยั่งยืน พื้นที่ในการศึกษาวิจัยได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง กลุ่มผู้รู้ จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 5 คน สมาชิกกลุ่มเครือข่ายหมอลำและหมอแคน อย่างน้อย 2 กลุ่ม จำนวน 30 คน รวมจำนวน 40 คน และกลุ่มบุคคลทั่วไป จำนวน 30 คน เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วยแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่าปัญหาของหมอลำและหมอแคน ขาดการรวมกลุ่มกันเพื่อความมั่นคงของวิชาชีพ ในด้านเวทีที่ไม่ได้มาตรฐานขาดความสวยงามจากไฟแสง สี เสียง เครื่องแต่งกายที่ดูล้าสมัย มีกลอนลำที่เก่าไม่ทันยุคสมัย ส่งผลให้เยาวชนที่มารับชมไม่สามารถตีความได้และอาจจะทำให้ขาดความนิยม และการประชาสัมพันธ์ที่เป็นวิธีการเดิมคือมีสำนักงานที่รอให้เจ้าภาพเข้ามาว่าจ้างเอง จึงใช้ปัญหาเหล่านี้มาถอดบทเรียนและเกิดการประชุมกลุ่มร่วมกันและได้ในแนวทางในการสร้างเครือข่ายหมอลำหมอแคน เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันที่มั่นคงและสร้างอาชีพอย่างยั่งยืน กล่าวโดยสรุปการแสดงหมอลำและหมอแคนเองจะโด่งดังหรือมีชื่อเสียงมากมาก็ตาม ท้ายที่สุดการแสดงเหล่านี้ก็ต้องอาศัยเครือข่ายที่ดีการบริหารจัดการที่มีระบบและเอื้อเพื่อแผ่ซึ่งกันและกันจากผู้ประกอบอาชีพศิลปินด้วยกัน

คำสำคัญ : เครือข่ายหมอลำกลอน, เครือข่ายหมอแคน, พัฒนาอาชีพ

Abstracts

This research aimed to: 1) study the potential, current conditions, and problems of mor lam klon (traditional Lao/Isan singing) and mor khaen (traditional Isan mouth organ players); 2) explore ways to establish networks for mor lam klon and mor khaen artists; and 3) find ways to promote and develop mor lam klon and mor khaen as sustainable careers. The research area was Maha Sarakham Province and employed a qualitative research methodology. The sample group was selected through purposive sampling and consisted of 5 experts, 5 practitioners, at least 2 mor lam and mor khaen network groups totaling 30 people, and 30 members of the general public-making a total of 40 participants from the artist-related groups and 30 from the general public.

The research instruments included surveys, interviews, observation, focus group discussions, participatory workshops, and triangulation for data verification. The data were analyzed using descriptive analysis. The results revealed that the problems faced by mor lam and mor khaen included a lack of organized networks to ensure the stability of the profession. The performance stages were often below standard and lacked visual appeal due to outdated lighting, sound, and costumes. The lyrics of the performances were old-fashioned and not in tune with modern times, making it difficult for the younger audience to interpret and relate to, resulting in decreased popularity. Moreover, the methods of promotion were outdated-relying solely on offices waiting for hosts to hire them, which limited outreach. These issues were used as lessons learned during group discussions, leading to the development of strategies for building a network among mor lam and mor khaen artists, aiming for stable collaboration and sustainable careers. In conclusion, regardless of how famous or popular the performances of mor lam and mor khaen became, they ultimately relied on strong networking, systematic management, and mutual support among artists within the profession.

Keyword : The mor lam klon network, The mor khaen network, Developed the profession

บทนำ

หมอลำเป็นรูปแบบวัฒนธรรมด้านความบันเทิงและประเพณีที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชาวอีสานอย่างชัดเจน ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และเป็นที่รู้จักกันในฐานะดนตรีพื้นเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ซึ่งรวมถึงรูปแบบอื่นๆ เช่น เพลงเซิ้งบั้งไฟ เพลงสวด สรรภัญญะ และเพลงโคราช อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะ "หมอลำ" ซึ่งถือเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีพัฒนาการต่อเนื่องและได้รับความนิยมมาอย่างยาวนานในทุกยุคสมัย โดยทั่วไป การแสดงหมอลำมักจัดขึ้นเพื่อความบันเทิงในช่วงเทศกาล งานบุญ หรืองานประจำปีต่าง ๆ ของชุมชน แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุแน่ชัดว่าหมอลำถือกำเนิดขึ้นเมื่อใด แต่มีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้เสนอแนวคิดและคำอธิบายเกี่ยวกับต้นกำเนิดของหมอลำในหลายแง่มุม (คมกริช การินทร์, 2560) ย้อนกลับไปในอดีต เมื่อชาวอีสานเสร็จสิ้นภารกิจในแต่ละวัน พวกเขา มักมารวมตัวกันเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องราว โดยเฉพาะกับผู้สูงอายุที่คอยเล่านิทานเพื่อปลุกฝังค่านิยม จารีตประเพณี และหลักศีลธรรม นิทานที่นำมาเล่าส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับบรรณคดี เช่น เรื่องกาฬเกษ และสินชัย ในช่วงแรก การเล่าเรื่องมักทำในท่า นั่ง แต่เมื่อมีผู้ฟังเพิ่มขึ้น ท่านั่งจึงไม่เหมาะสม ผู้เล่าจึงเปลี่ยนมาเล่าในทำยืน พร้อมทั้งใช้ท่าทางประกอบ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ เช่น การแสดงบทบาทของตัวละครต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพระเอก นางเอก หรือทหาร เพื่อให้การเล่าเรื่องมีชีวิตชีวามากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการใช้เสียงสูงต่ำและจังหวะของคำพูดเพื่อสร้างความสนุกสนานยิ่งขึ้น (ดิฐพงษ์ อุเทศธำรง, 2568)

หมอลำกลอน เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมของชาวอีสาน แม้จะไม่มีพบหลักฐานที่สามารถระบุช่วงเวลาเริ่มต้นของศิลปะรูปแบบนี้ได้อย่างชัดเจน แต่ก็เป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่าหมอลำกลอนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและจิตวิญญาณของชาวอีสาน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ผู้ที่ทำหน้าที่แสดงหมอลำกลอนจะเรียกว่า “หมอลำ” โดยคำว่า “หมอ” หมายถึงผู้ที่มีความรู้หรือเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ส่วน “กลอน” สื่อถึงคำประพันธ์หรือบทกวี ดังนั้น “หมอลำกลอน” จึงหมายถึงผู้ที่มีความชำนาญในการขับร้องบทกลอนหรือลำนำต่างๆ บทเพลงของหมอลำกลอนมักถูกนำมาใช้ในงานบุญประจำหมู่บ้าน หรืองานวัด ไม่ว่าจะเป็นงานที่เต็มไปด้วยความสุข หรือแม้แต่ในช่วงเวลาแห่งความเศร้าโศก ชาวบ้านก็ยังคงนิยมจัดแสดงหมอลำกลอนเพื่อสร้างบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา โดยเฉพาะหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนมีเวลาว่างและพร้อมสำหรับกิจกรรมบันเทิง เนื้อหาของการลำมักจะหยิบยืมมาจากวรรณคดี นิทานพื้นบ้าน วิถีชีวิต ความเชื่อ ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อนำมาถ่ายทอดในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และสร้างความเพลิดเพลินให้กับผู้ชม (สันดุสิตศรี บริวงษ์ตระกูล, 2563)

จังหวัดมหาสารคามเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่กำลังเผชิญกับความท้าทายด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน โดยเฉพาะในมิติของการสร้างเครือข่ายทางศิลปวัฒนธรรม แม้ว่าจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้คำปรึกษาและสนับสนุนการพัฒนาอยู่บ้าง แต่บทบาทและทิศทางในการดำเนินงานยังไม่ชัดเจน และต่อเนื่องเท่าที่ควร อีกทั้งสถานที่สำหรับส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับหมอลำและหมอแคนในชุมชนยังมีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้การพัฒนาความรู้และทักษะในด้านนี้ไม่สามารถขยายตัวได้อย่างเต็มที่ (ศักดิ์ศรี

วงศ์ธราดล. 2567)ปัจจุบัน ชุมชนยังขาดโอกาสในการขยายพื้นที่การเรียนรู้และการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มอาชีพหมอลำและหมอแคน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมอย่างมีระบบและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม ขณะเดียวกัน ทูทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนก็ยังมีอยู่อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อาชีพดั้งเดิม รวมถึงเครือข่ายศิลปินที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการต่อยอดสู่งานวิจัยหรือโครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมได้อย่างไรก็ตาม พื้นที่ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพหมอลำและหมอแคนยังขาดการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม การเชื่อมโยงองค์ความรู้จากภายในชุมชนกับเครือข่ายทางธุรกิจการแสดงจากพื้นที่อื่นยังมีอยู่น้อย ทำให้การสร้างคามเข้มแข็งจากภายในชุมชนยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน (ศิวาพร พองทอง และคณะ.2565) ดังนั้น การส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายศิลปินหมอลำและหมอแคนในระดับชุมชน จึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคีต่าง ๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียน นิสิตนักศึกษา ชาวบ้าน และภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทั้งหมดควรร่วมมือกันพัฒนาเครือข่ายให้มีความยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมายในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ต่อไป (ศิริชัย ทัพขวา และสมคิด สุขเอิบ. 2561)

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยในหัวข้อ "รูปแบบการสร้างเครือข่ายศิลปินหมอลำ หมอแคนทางวัฒนธรรมชุมชน จังหวัดมหาสารคาม" จึงมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือหนึ่งในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งของชุมชน และสนับสนุนให้เกิดการสร้างรายได้จากวัฒนธรรม โดยไม่เพียงแต่ส่งเสริมอาชีพ แต่ยังช่วยธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่ สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการศึกษาและพัฒนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สามารถเพิ่มรายได้เสริมให้กับสมาชิกในชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพแนวทางการพัฒนาเครือข่ายศิลปินหมอลำและหมอแคนผ่านกระบวนการวิจัย และการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบที่เป็นระบบ จะสามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศที่มีคุณค่า ทั้งสำหรับบุคคลทั่วไป หน่วยงานในท้องถิ่น และผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบันของหมอลำกลอนและหมอแคน
2. เพื่อศึกษาค้นหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายหมอลำกลอน และหมอแคน
3. เพื่อหาแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาหมอลำกลอน หมอแคนให้มีอาชีพอย่างยั่งยืน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ด้านเนื้อหา เนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ คือ สภาพปัจจุบันปัญหาในการสร้างเครือข่ายหมอลำกลอน หมอแคน แนวทางในการสร้างเครือข่ายเครือข่ายศิลปิน หมอลำ หมอแคนทางวัฒนธรรมชุมชน และการสร้างเครือข่ายเครือข่ายศิลปิน หมอลำ หมอแคนทางวัฒนธรรมชุมชน จังหวัดมหาสารคาม

วิธีวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกต การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ รวมทั้งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ในพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน (ในตะวัน กำหอม, 2559)

1.2 ด้านพื้นที่วิจัย พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พื้นที่ตำบลเขวาใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ที่สามารถพัฒนาเป็นเครือข่ายศิลปิน หมอลำ หมอแคนทางวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ตำบลเขวาใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

1.3 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการพัฒนาเครือข่ายศิลปิน หมอลำ หมอแคนชุมชน คือ ผู้รู้ ประชาชนชาวบ้านในชุมชน ผู้นำกลุ่มทางวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ จำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ 1) สมาชิกกลุ่มอาชีพหมอลำ หมอแคน ในพื้นที่ จำนวน 5 คน 2) สมาชิกกลุ่มเครือข่ายหมอลำ หมอแคน อย่างน้อย 2 กลุ่ม จำนวน 30 คน รวมจำนวน 40 คน 3) กลุ่มบุคคลทั่วไป ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้สนใจทั่วไปทั้งภายในและภายนอกชุมชน จำนวน 30 คน

2. วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบการสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

2.2 วิธีดำเนินการวิจัย 1) ศึกษาเอกสาร ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ประชุม วางแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนเป้าหมาย 3) สำรวจ ค้นหาศักยภาพ สภาพปัจจุบันปัญหาในการสร้างเครือข่ายเครือข่ายศิลปิน หมอลำและหมอแคนทางวัฒนธรรมชุมชน 4) เก็บรวบรวมข้อมูล ค้นหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายเครือข่ายศิลปิน หมอลำ หมอแคนทางวัฒนธรรมชุมชน 5) กิจกรรมส่งเสริมการสร้างเครือข่ายเครือข่ายศิลปิน หมอลำ หมอแคนทางวัฒนธรรมชุมชน การผลิต การรูปแบบการแสดงเชิงพาณิชย์ 6) วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย เพื่อสรุปประเด็นให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 7) สรุปประเด็น รูปแบบการสร้างเครือข่ายเครือข่ายศิลปิน หมอลำ หมอแคนและเขียนรายงานการวิจัย

ผลการศึกษา

สภาพปัญหาปัจจุบันของหมอลำกลอนและหมอแคน จากการศึกษา พบว่า หมอลำกลอนและหมอแคนในปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาในหลายด้าน ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 6 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 1)ด้านการแต่งกาย การแต่งกายของหมอลำกลอนยังคงเป็นไปในลักษณะที่เรียบง่าย ไม่เน้นความหรูหรา โดยใช้เสื้อผ้าที่มีสีสันสดใสเพื่อให้สู้กับแสงไฟบนเวที และเพื่อให้โดดเด่นต่อสายตาผู้ชม อย่างไรก็ตาม เนื้อผ้าที่มีความมันวาวซึ่งนิยมใช้ในวงการหมอลำกลอนยุคก่อนกลับเป็นสาเหตุให้ศิลปินเกิดความร้อนและเหงื่อออกง่ายจากการแสดงภายใต้แสงไฟอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องระวังไม่ให้สีเสื้อผ้าไปกลืนกับฉากหรือผ้าม่านของเวทีอีกด้วย
- 2) ด้านระยะเวลาในการแสดง การแสดงหมอลำมีช่วงเวลาที่แน่นอนคือ ในเวลากลางวันประมาณ 10.00–16.00 น. และในช่วงค่ำตั้งแต่ 21.00 น. ไปจนถึงราว 03.00 น. ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานการณ์ เช่น สภาพอากาศ หรือความพร้อมของอุปกรณ์ หากเกิดเหตุขัดข้อง เช่น ฝนตก ไฟฟ้าไม่เพียงพอ ก็จำเป็นต้องปรับเวลาให้เหมาะสม นอกจากนี้ หากผู้ชมกำลังเพลิดเพลินกับการแสดง ก็อาจต้องหาวิธี “ตัดบท” ให้เหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิดความไม่พอใจจากผู้ชม
- 3) ด้านค่าใช้จ่ายในการว่าจ้างค่าจ้างหมอลำกลอนเริ่มต้นประมาณ 10,000 บาท แต่หากรวมค่าเวที แสง สี เสียง และการแสดงร่วมกับหมอแคน หรือคณะศิลปินอื่น ๆ ค่าจ้างอาจเริ่มต้นที่ 35,000 บาทขึ้นไป ทั้งนี้ยังต้องพิจารณาด้วยว่าหมอลำจะขึ้นแสดงร่วมกับใคร และความพร้อมของคณะกรรมการแสดงโดยรวม
- 4)ด้านการประชาสัมพันธ์การโปรโมทผลงานของหมอลำยังคงอาศัยวิธีการแบบดั้งเดิม คือ การแสดงให้เห็นผ่านเวทีจริงและฝากชื่อเสียงผ่านสำนักงานธุรกิจบันเทิงต่าง ๆ ทำให้การเป็นที่รู้จักในวงกว้างยังไม่เพียงพอ และขาดการใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามาช่วยขยายฐานผู้ชม
- 5)ด้านเนื้อหาการแสดง กลอนลำส่วนใหญ่ยังคงอิงจากวรรณกรรมพื้นบ้านของภาคอีสาน เช่น เรื่องสินไซ สีทน มโนราห์ ชูลู ผาแดง – นางไอ่ ฯลฯ หรือกลอนที่เน้นให้ข้อคิดและเตือนสติเยาวชน เช่น เรื่องยาเสพติด ความยากจน ความแห้งแล้งของคนอีสาน แม้เนื้อหาเหล่านี้จะถูกใจผู้สูงวัยที่เข้าใจบริบททางวัฒนธรรม แต่กลับไม่สามารถตอบโจทย์กลุ่มเยาวชนในยุคปัจจุบันได้มากนัก อีกทั้ง กลอนบางบทมีการใช้ถ้อยคำหรือเนื้อหาที่มีลักษณะส่อไปในทางลามก อันอาจไม่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนหากไม่มีผู้ปกครองให้คำแนะนำประกอบ
- 6)ด้านเวที แสง สี เสียง ในหลายกรณี หมอลำต้องเดินทางไปรับเชิญแสดงโดยไม่มีเวทีหรืออุปกรณ์แสดงของตนเอง ทำให้ต้องเช่าเวที เครื่องเสียง เครื่องดนตรี และจ้างนักดนตรีในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งบางครั้งก็ประสบปัญหาการจัดหาทีมงานไม่ได้ตามกำหนด เพราะติดภารกิจอื่น ส่งผลให้ต้องยกเลิกงานและคืนเงินมัดจำให้แก่เจ้าภาพ และยังส่งผลเสียต่อชื่อเสียงอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น เวทีและอุปกรณ์ที่ใช้ในบางพื้นที่ก็มีสภาพทรุดโทรม เครื่องเสียงลำสมัย และแสงไฟไม่เพียงพอ ส่งผลต่อคุณภาพของการแสดง อย่างไรก็ตาม หมอลำบางราย เช่น หมอลำไพบูลย์ ยังคงมีความพร้อมและครบครันทั้งอุปกรณ์และทีมงาน ซึ่งถือเป็นข้อได้เปรียบในการแสดง

แนวทางในการสร้างเครือข่ายหมอลำกลอน และหมอแคน และแนวทางการสร้างเครือข่ายหมอลำในจังหวัดมหาสารคาม

จากปัญหาที่พบในวงการหมอลำกลอนและหมอลำแคน ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มและประชุมเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางการจัดตั้งเครือข่ายศิลปินหมอลำในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม โดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือ การแบ่งปันทรัพยากร และการเสริมจุดแข็งซึ่งกันและกัน โดยได้ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติดังนี้ 1) ด้านการแต่งกาย หมอลำส่วนใหญ่มีประสบการณ์ยาวนานกว่า 20 ปี จึงย่อมมีชุดการแสดงของตนเองอยู่แล้ว ผู้วิจัยจึงเสนอให้นำชุดเก่าที่ไม่ได้ใช้แล้วกลับมาปรับปรุงใหม่ เช่น การติดเพชร ตกแต่งเพิ่มเติม หรือปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ร่วมสมัยมากขึ้น เมื่อชุดได้รับการซ่อมแซมแล้ว ควรมีสถานที่รวบรวมและจัดเก็บไว้เป็นศูนย์กลางสำหรับให้สมาชิกสามารถยืมใช้งานได้ การดำเนินการเช่นนี้จะช่วยเพิ่มความหลากหลายในการแต่งกาย ลดค่าใช้จ่าย และสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้การแสดง 2) ด้านระยะเวลาควรมีการกำหนดเวลาแสดงให้ชัดเจนในสัญญาว่าจ้าง เช่น ช่วงกลางวันระหว่างเวลา 10.00-16.00 น. หรือ 11.00-17.00 น. และช่วงค่ำระหว่าง 20.00-02.00 น. หรือ 21.00-03.00 น. หากเกิดเหตุขัดข้อง เช่น ฝนตก หรือระบบไฟฟ้าขัดข้อง ควรมีการเลื่อนเวลาแสดงตามความเหมาะสม หรือมีการคืนเงินบางส่วนให้เจ้าภาพ นอกจากนี้ หากหมอลำไม่สามารถมาถึงตามเวลาเนื่องจากเหตุสุดวิสัย ควรมีมาตรการชดเชยเพื่อรักษาความเชื่อมั่นของผู้ว่าจ้าง และในกรณีเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในงาน เช่น การทะเลาะวิวาท ควรยุติการแสดงทันทีเพื่อความปลอดภัย 3) ด้านค่าใช้จ่าย ผู้วิจัยเสนอให้มีการกำหนดราคากลางที่เหมาะสมกับระยะเวลาและต้นทุนการเดินทาง โดยกำหนดราคาขั้นต่ำที่ 8,000 บาท ซึ่งถือว่าเหมาะสมกับต้นทุนและคุณภาพการแสดงในยุคปัจจุบัน และเป็นราคาที่หมอลำสามารถยอมรับได้ ขณะเดียวกันยังเป็นราคาที่เอื้อต่อเจ้าภาพในท้องถิ่น 4) ด้านการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้การติดต่อว่าจ้างหมอลำมีความทันสมัยและเข้าถึงง่าย ผู้วิจัยแนะนำให้สร้างแฟนเพจบน Facebook ซึ่งเป็นช่องทางออนไลน์ที่ได้รับความนิยมอย่างมาก การมีแฟนเพจจะเปรียบเสมือนหน้าร้านของศิลปินในโลกดิจิทัล โดยสามารถใช้เผยแพร่ผลงาน ลงตารางการแสดง และเป็นช่องทางติดต่อว่าจ้าง อีกทั้งยังช่วยขยายฐานผู้ชมได้ในวงกว้าง ตัวอย่างเช่น แฟนเพจของหมอลำไพบุลย์ เสียงทอง ได้ถูกจัดทำขึ้นล่วงหน้าเพื่อเป็นต้นแบบในโครงการนี้แล้ว 5) ด้านเนื้อหาหมอลำกลอนลำควรมีคุณภาพทางวรรณศิลป์ สื่อสารด้วยถ้อยคำที่มีสุนทรียภาพ ถ่ายทอดความเชื่อ คำสอน ความรักวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของท้องถิ่น กลอนควรเป็นไปในเชิงปรัชญา แฝงคติสอนใจ และส่งเสริมคุณธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารทางปัญญาแก่ผู้ฟัง ทั้งนี้ กลอนลำสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจด้านประชาธิปไตย สุขภาพ การวางแผนครอบครัว และอื่นๆ ได้อีกด้วย นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ 6) ด้านเวที แสง สี เสียง แนวทางหนึ่งที่เสนอคือ การรวมทรัพยากรที่มีอยู่ของหมอลำแต่ละคนมาใช้ร่วมกัน เช่น เวที เครื่องเสียง ระบบแสงสีเสียง เพื่อจัดตั้งเป็นเวทีกลางอย่างน้อย 2 เวที ซึ่งสามารถใช้หมุนเวียนกันได้ในแต่ละพื้นที่ การร่วมลงทุนในส่วนนี้จะช่วยลดต้นทุนในการจัดการแสดง ทำให้ราคาว่าจ้างลดลงโดยไม่กระทบต่อคุณภาพ อีกทั้งยังส่งเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายศิลปินในท้องถิ่นผ่านการบริหารจัดการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปผลและอภิปรายผล

การสร้างเครือข่ายของหมอลำ ถือเป็นแนวทางสำคัญในการต่อชีวิตและเสริมสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพหมอลำในภูมิภาคอีสานอย่างยั่งยืน การมีเครือข่ายที่เข้มแข็งจะช่วยให้ศิลปินหมอลำสามารถทำงานร่วมกัน แบ่งปันทรัพยากร และเสริมจุดแข็งให้กันและกัน ซึ่งถือเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานยังคงมีที่ยืนในสังคม แม้บางคณะจะมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก แต่เบื้องหลังความสำเร็จนั้นล้วนต้องอาศัยการบริหารจัดการที่มีระบบ และการสนับสนุนจากเครือข่าย เช่น บริษัทเอกชนหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนในเชิงทุนเพื่อให้คณะหมอลำสามารถผลิตผลงานจัดการแสดง และรักษาคุณภาพไว้ได้อย่างต่อเนื่อง การจัดทำนายบันทึกรายการแสดงสดก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ช่วยสร้างรายได้ให้กับคณะหมอลำ และขยายฐานผู้ชมได้ในวงกว้าง นอกจากนี้ การพัฒนาเยาวชนที่สนใจในศิลปะแขนงนี้ ก็เป็นอีกหนึ่งแนวทางในการสืบทอดภูมิปัญญาและสร้างความยั่งยืนให้หมอลำในระยะยาว

มุมมองที่น่าสนใจจากการสร้างเครือข่ายหมอลำ

1. บุคลิกของหมอลำ หมอลำส่วนใหญ่มีทักษะเฉพาะตัวที่สามารถแสดงได้หลากหลายบทบาทโดยไม่จำกัดอายุ เช่น คนหนุ่มสามารถแสดงเป็นหญิงชรา เด็กสาว หรือแม้แต่พระได้อ่างแบบเนียนเรียกเสียงหัวเราะและความประทับใจจากผู้ชมได้ดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทักษะด้านวาทยศิลป์และความสามารถในการถ่ายทอดอารมณ์ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม (ในตะวัน กำหอม, 2559) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและกระแสสังคมอย่างต่อเนื่อง เช่น การดัดแปลงมุขตลกให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน การใช้ภาษาที่สอดคล้องกับบริบทของผู้ชมรวมถึงการแต่งตัวที่สะท้อนลักษณะของตัวละครได้อย่างเหมาะสม

2. ด้านการแต่งกาย การแต่งกายของหมอลำอีสานจะมุ่งเน้นที่ความขบขันและความบันเทิงมากกว่าความสมจริง เช่น การแต่งหน้าให้ดูตลก หรือการใช้เครื่องแต่งกายที่มีสีสันฉูดฉาด การเลือกเสื้อผ้าขึ้นอยู่กับบทบาทที่ได้รับ เช่น หากต้องแสดงเป็นพระ ก็อาจขอลีลาจากวัดในชุมชน หรือใช้เสื้อผ้าธรรมดาอย่างผ้าถุง ผ้าขาวม้า ซึ่งสามารถหาซื้อได้ง่ายและราคาถูก การแต่งกายแบบนี้สะท้อนให้เห็นถึงความอิสระและความคิดสร้างสรรค์ของนักแสดงหมอลำ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของ Mead, George Herbert (1968) ที่มองว่าการกระทำของมนุษย์คือผลจากการตีความและโต้ตอบระหว่างกัน ดังนั้น หมอลำแต่ละคนจึงต้องสามารถแต่งหน้า เปลี่ยนชุด และปรับลุคได้อย่างรวดเร็วและคล่องแคล่ว เพื่อให้เข้ากับบทบาทต่างๆ ภายในเวลาอันจำกัด

3. ด้านกลอนลำ กลอนลำของหมอลำอีสานมักมีลักษณะเฉพาะที่สามารถสร้างความประทับใจแก่ผู้ชมได้ เช่น การพูดจาที่แฝงอารมณ์ขันการใช้คำพูดที่คมคาย จดจำง่าย และเหมาะสมกับกาลเทศะ ซึ่งเกิดจากการฝึกฝนและการสั่งสมวาทยศิลป์ในระดับสูงลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ Rogers, E.M. (2003) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมจะแพร่กระจายไปสู่ที่ต่างๆ ผ่านพฤติกรรม ความคิด และความเชื่อของบุคคล โดยเฉพาะการเลียนแบบ การดัดแปลงคำพูดจากผู้

ประสบความสำเร็จ และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านการอพยพ การแต่งงาน หรือการเดินทาง สิ่งเหล่านี้ช่วยให้กลอนลำสามารถเข้าถึงผู้คนในวงกว้างและเกิดการยอมรับได้ในหลายระดับ

4. ด้านเวที แสง สี เสียง ในอดีต เวทีหมอลำมักไม่มีฉากหรืออุปกรณ์ประกอบการแสดงมากนัก ด้วยข้อจำกัดของสภาพอากาศและความไม่สะดวกในการขนย้าย แต่ปัจจุบัน คณะหมอลำจำนวนมากได้ลดจำนวนฉากหลังลง เหลือเพียงป้ายชื่อคณะและรูปภาพที่สื่อถึงเอกลักษณ์ของคณะการจัดตั้งเครือข่ายจะช่วยให้มีทรัพยากรร่วมกัน เช่น เวทีกลาง ระบบแสง สี เสียง ที่สามารถนำมาใช้งานร่วมกันในรายจ่ายย่อมเยา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Adam Burke (1998: 76-79) ที่ชี้ว่า การดำรงอยู่ของเครือข่ายเกิดจากหลายปัจจัย เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูล การสนับสนุนซึ่งกันและกันและการสร้างโอกาสใหม่ๆ จากความร่วมมือ นอกจากนี้ อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง เช่น แคน ก็เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่เรียบง่าย พกพาสะดวก และสามารถสร้างความประทับใจได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอุปกรณ์เสริมมากนัก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ งามพิศ สัตย์สงวน (2551) ที่กล่าวว่า การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1.1 ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการแสดงหมอลำสำหรับหมอลำในภาคอีสาน เพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคนิคที่หลากหลาย โดยเฉพาะจากหมอลำอีสานที่มีชื่อเสียงและประสบการณ์สูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ นำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการยกระดับคุณภาพการแสดงหมอลำให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ต่อไป

1.2 ควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับหมอลำขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในสถานศึกษา เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรบุคคลที่ใช้ในการแสดงหมอลำ และส่งเสริมการคิดมุกหรือเนื้อหาการแสดงที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับยุคสมัยอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาและพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมเยาวชนในด้านหมอลำกลอนและหมอลำแคนให้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน โดยเน้นการผสมผสานเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างทักษะและแรงจูงใจในการสืบสานศิลปวัฒนธรรมหมอลำอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.2 ควรวิจัยการสร้างเครือข่ายและกลไกการบริหารจัดการหมอลำในระดับชุมชนและภูมิภาค เพื่อพัฒนาระบบสนับสนุนที่เข้มแข็งในการส่งเสริมอาชีพหมอลำกลอน หมอลำแคน โดยเน้นการร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการอาชีพหมอลำ ภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยพบแนวทางพัฒนาหมอลำกลอนและหมอลำแคนผ่านการจัดการที่ยืดหยุ่น ชัดเจนด้านเวลาและราคาว่าจ้าง ชุมชนแสดงควรปรับปรุงจากของเดิมเพื่อลดต้นทุน พร้อมส่งเสริมการตลาดผ่านแฟนเพจออนไลน์ กลอนลำควรมีคุณภาพทางวรรณศิลป์ สื่อสารคุณธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการรวมเวทีและทรัพยากรเพื่อใช้ร่วมกัน และจัดตั้งเครือข่ายศิลปินในระดับจังหวัดเพื่อเสริมพลังความร่วมมือในระยะยาว.

เอกสารอ้างอิง

- คมกริช การินทร์. (2560).หมอลำอามห่มหัตถ์จรรยา. กระทรวงวัฒนธรรม. ประจำปีงบประมาณ 2560
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2551).หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ 3 พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ธรรมสภา
- ดิฐพงษ์ อุเทศอารง. (2568).การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำวิถีใหม่เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอีสาน. สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
- ในตะวัน กำหอม. (2559).การวิจัยประยุกต์ทางวัฒนธรรม.วิทยาลัยทองสุข.โรงพิมพ์ที่คอม.มหาสารคาม
- ศิริชัย ทัพพวา และสมคิด สุขเอิบ. (2561). ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ. มจร.สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 7(4), 277-285
- ศิวาพร ฟองทอง และคณะ. (2565). หมอลำกับเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพของคนอีสาน รายงานการวิจัย.กรุงเทพฯ : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
- สันดุสิต บรวิงษ์ตระกูล. (2563). การสื่อสารกับการธำรงรักษาวัฒนธรรมหมอลำเรื่องต่อกลอนกรณีศึกษา คณะประถมนันทศิลป์. วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- Adams, Jerome and Janice D. Yoder. (1989). Effective Leadership for Woman and Men. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Cooperation
- Mead, George Herbert. (1968). "The juvenile probation system." American Behavior Scientist. 11 : 19-22
- Rogers, E. M. (2003). Diffusion of innovations. 5th edition. New York : The Free Press